

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

ВОРОТІН Валерій Євгенович

УДК 351.82:334.012.24(477)

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

КИЇВ - 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії державного управління при Президентові України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
БОДРОВ Володимир Григорович,
Національна академія державного управління при Президентові України, завідувач кафедри економічної теорії та історії економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік НАН України,
ЧУХНО Анатолій Андрійович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри економічної теорії;

доктор наук з державного управління, доцент
МОРДВІНОВ Олександр Григорович,
Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”, завідувач кафедри державного управління та адміністративного

менеджменту;

доктор економічних наук, професор
ПАНЧЕНКО Євгеній Григорович,
Київський національний економічний університет, професор кафедри міжнародного менеджменту.

Провідна установа – Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, відділ проблем економічної стратегії, прогнозування та регулювання економіки, м. Київ.

Захист відбудеться *10 жовтня 2003 р. о 14.00 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.810.01 в Національній академії державного управління при Президентові України за адресою: 03057, м. Київ, вул. Ежена Потьє, 20, к. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії державного управління при Президентові України (03057, м. Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20).

Автореферат розісланий *09 вересня 2003 р.*

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
Майборода

В.К.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Державне управління і його складова державне регулювання господарства - одна з найважливіших проблем економічної теорії. Кейнсіанське обґрунтування економічної ролі держави визначило на кілька десятиліть посилення втручання держави в економіку. Але на певному етапі досить відчутно виявилися обмеження цього процесу. Розширення державного сектора, на чому базувалось підвищення економічної ролі держави, привело до звуження ринково-конкурентного середовища і послаблення впливу ринкового механізму на розвиток економіки. Провідні держави - США і Великобританія - виробили нову політику, яка увійшла в історію під назвою "рейгономіка" і "тетчеризм", спрямовану на роздержавлення економіки, приватизацію державного майна для того, щоб посилити ринкове середовище, дію конкуренції і завдяки цьому досягти подальшого розвитку економіки. Безперечно, цей світовий досвід має велике теоретичне і практичне значення.

Проблеми економічної ролі держави стали ще більш актуальними в трансформаційній економіці. На першому етапі соціально-економічних перетворень все робилося для реформування адміністративно-командної системи і властивої їй системи управління, послаблення економічної функції держави і зменшення її впливу. В умовах, коли ринок ще не склався, ринковий механізм ще не працював, зменшення економічної ролі держави призвело до подальшої розбалансованості економіки, поглиблення економічної кризи, безробіття, неймовірного зростання інфляції, масового зубожіння народу. Досвід переконливо показав, що в умовах ринкових трансформацій необхідно забезпечити досить ґрунтовну економічну роль держави. Але, як видно із світового досвіду, в міру зростання ринку, посилення дії ринкового механізму потрібно знаходити нове поєднання економічної ролі держави, її системи управління і регулювання економіки з ринково-конкурентним механізмом функціонування і розвитку економіки. На другому етапі ринкових перетворень відбувається посилення економічної ролі держави, вдосконалення форм і методів державного управління і регулювання господарства. Отже, особливістю ринково-трансформаційної економіки є те, що потрібно змінювати співвідношення між економічною роллю держави і ринковим механізмом з урахуванням посилення дії ринку і властивих йому механізмів.

Не підлягає сумніву, що поряд з внутрішніми факторами (становлення ринкового механізму) на економічну роль держави впливає глобалізація економіки світу та притаманна їй економічна інтеграція, яка досягла особливо високого розвитку в Європі. Ці надзвичайно важливі процеси вимагають від держави вжиття численних заходів: від подолання відставання нашої економіки від європейських країн, наближення способу життя нашого народу до європейських стандартів до приведення законодавства нашої країни у відповідність з європейським. Отже, і внутрішні економічні проблеми України, і світові проблеми глобалізації та інтеграції вимагають глибокого дослідження процесів розвитку та вдосконалення системи управління і регулювання в нашій державі, чим зумовлюється актуальність теми дисертації. Складність цього завдання полягає і в тому, що розвиток і вдосконалення системи управління, зокрема і регулювання економіки, мають динамічний характер. Соціально-економічні перетворення в країні, глобалізація та інтеграція відбуваються досить швидко, що вимагає приведення існуючого співвідношення державного регулювання і ринкового механізму у відповідність з потребами подальшого економічного зростання.

Актуальність проблеми підвищується через необхідність теоретичного обґрунтування та осмислення місця і ролі держави в сучасних умовах господарювання в Україні. Низький рівень дієздатності державного управління стає перешкодою на шляху економічного прогресу та переходу України до сталого економічного зростання, її входження до світового

співтовариства, що фактично потребує формування парадигми активного впливу держави на трансформаційні процеси за умов якісних ринкових зрушень.

Про актуальність науково-практичних розробок шляхів формування системи державного регулювання економіки в умовах глибоких суспільних трансформацій перехідного періоду свідчать численні гострі дискусії навколо них. Останнім часом проблема формування та генезису системи державного регулювання національної економіки привертає певну увагу фахівців та експертів як у нашій країні, так і за кордоном. В економічній науці та теорії державного управління визначені вище проблеми макроекономічного регулювання в умовах глобальних змін у світовому господарстві та Україні і їх окремі аспекти відображені в працях таких відомих українських вчених, як Ю.М. Бажал, В.Д. Базилевич, В.Д. Бакуменко, О.Г. Білорус, Л.К. Безчасний, В.Г. Бодров, В.С. Будкін, І.В. Бураковський, Л.І. Воротіна, В.М. Геєць, А.С. Гальчинський, М.І. Дудченко, П.С. Єщенко, Л.О. Каніщенко, Б.Є. Кваснюк, Г.Н. Клишко, І.С. Кравченко, В.М. Князев, В.І. Луговий, І.І. Лукінов, І.О. Лютий, І.Р. Михасюк, О.Г. Мордвінов, Г.І. Мостовий, Н.Р. Нижник, Ю.В. Ніколенко, В.Є. Новицький, О.І. Осауленко, Є.Г. Панченко, Ю.М. Пахомов, В.А. Ребало, В.М. Рижих, І.В. Розпутенко, А.П. Румянцев, В.А. Скуратівський, В.П. Тронь, А.С. Філіпенко, В.К. Черняк, А.А. Чухно, В.О. Шамрай, І.С. Ястремський та ін.

Проте чимало проблем ще не мають теоретичного обґрунтування. Зміна господарських систем у світовому господарстві, зокрема в постсоціалістичних країнах, надзвичайно посилили роль теорії, яка б адекватно відображала складність перетворень, що відбуваються в суспільстві. Нагальна потреба в адаптації зарубіжного досвіду стосовно врахування трансформації економічних систем, формування дієвого механізму та вдосконалення системи державного управління вимагають комплексного дослідження цих проблем, підвищують їх актуальність та прикладну значимість.

Відсутні наукові праці, в яких би комплексно розглядалися сутність, значення та система макроекономічного регулювання за умов глобальних трансформаційних перетворень в Україні. Доводиться констатувати, що невирішених питань залишається ще багато. Зокрема, це відсутність обґрунтування провідних методологічних принципів, форм, методів, дієвих механізмів державного регулювання економіки, існування певних протиріч щодо ефективного функціонування управлінської системи, недостатнє використання можливостей врегулювання міжвідомчих державно-управлінських відносин. При цьому система управління має розглядатися в контексті специфічних вітчизняних особливостей перехідного періоду та в розвитку сучасних світових трансформаційних процесів. Отже, потреба в комплексному науковому розробленні механізму державного регулювання національної економіки за умов якісних ринкових перетворень й зумовили вибір теми, визначили мету і завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є органічною частиною науково-дослідних робіт, державних проектів та регіональних програм відповідно до тематики досліджень, зокрема науково-дослідної роботи кафедри економічної теорії та історії економіки Національної академії державного управління при Президенті України в рамках комплексного проекту “Державне управління та місцеве самоврядування” (номер державної реєстрації 0200U004103); пов’язане з темою “Механізми регулювання ринкової економіки” (номер державної реєстрації 0101U003345), в розробці якого здобувач брав безпосередню участь як провідний науковий співробітник кафедри економічної теорії та історії економіки Національної академії державного управління. Дослідження пов’язане і з розробкою проекту Послання Президента України до Верховної Ради у 2002 році.

Водночас дисертаційна робота є і складовою частиною проектів Спільки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України, Спільки союзу економістів України, проектів Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародного банку реконструкції та

розвитку, Світового банку, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (1999-2002 роки), Інституту конкурентного суспільства.

Об'єктом дослідження є роль держави в регулюванні національної економіки і досягненні сталого економічного зростання.

Предметом дослідження є процес формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що необхідною умовою сталого економічного зростання є модифікація системи макроекономічного регулювання в умовах становлення ринкових відносин.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є науково-теоретичне дослідження проблем формування системи державного регулювання в Україні з урахуванням економічного стану країни та специфіки глобальних ринкових змін; розробка рекомендацій, спрямованих на вдосконалення макроекономічного регулювання й визначення пріоритетних напрямів і методів регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій та для обґрунтування заходів щодо реалізації практичних управлінських рішень.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити теоретико-методологічні основи формування системи державного регулювання економіки;
- розкрити зміст, цілі, завдання та функції державного регулювання в умовах глобальних трансформацій в економіці України;
- узагальнити досвід макроекономічного регулювання трансформаційних перетворень у країнах з різним рівнем розвитку ринкових відносин для його застосування у країнах з перехідною економікою;
- визначити концептуальні підходи до моделювання соціально-економічних процесів з метою встановлення кількісних критеріїв для обґрунтування заходів державного регулювання в умовах глобальних трансформацій;
- охарактеризувати концептуальні положення і принципи розбудови в процесі становлення ринкового господарства нового механізму державного регулювання в умовах глобальних перетворень;
- уточнити та на основі критичної оцінки теоретичних поглядів і підходів проаналізувати зміст понять “державне регулювання економіки”, “державне управління”, “макроекономічне регулювання” з урахуванням їх системоутворюючого фактора;
- удосконалити методологічні підходи до розробки основних напрямів державного регулювання, розгорнутої класифікації його принципів і варіантів за однорідними якісними ознаками з урахуванням основних складових системи макроекономічного регулювання, встановити причини її недоліків в умовах глибоких трансформацій;
- проаналізувати здійснення повноважень вітчизняними органами державного управління з регулювання інтеграційної діяльності та механізми державного впливу на реалізацію євроінтеграційних прагнень України;
- виявити зміни в українській практиці макроекономічного регулювання окремих сфер господарювання і розробити перспективну структуру механізму державного регулювання цих сфер;
- узагальнити міжнародний досвід інтеграційної політики країн з різним рівнем розвитку ринкових відносин і запропонувати заходи щодо реалізації інтеграційної стратегії України;
- систематизувати пріоритетні напрями інтеграційного розвитку держави за умов глобальної системної трансформації;

- обґрунтувати практичні пропозиції щодо створення в Україні ефективної системи засобів, інструментів та механізмів державного регулювання інтеграційного напрямку розвитку економіки;
- виробити практичні рекомендації щодо регулювання зовнішньоторговельного сектора в Україні, впровадження яких дасть змогу оптимізувати зовнішньоторговельні відносини України з іноземними партнерами.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становили фундаментальні положення сучасних теорій - економічної та державного управління, теорії відтворення, циклічності, рівноваги (загальної і часткової), а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань державного управління та формування державної економічної політики в умовах глобальних ринкових трансформацій. У роботі було використано сучасні методи дослідження. Це системно-аналітичний метод, який дав змогу узагальнити наукові концепції, розробки та пропозиції провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених проблемі державного регулювання економіки; історичний та логічний методи для дослідження еволюції функцій державного управління, зокрема в ринкових умовах господарювання; метод функціонально-структурного аналізу, що передбачав постановку досліджуваної проблеми і дав змогу простежити причинно-наслідкову зумовленість її виникнення; економіко-статистичний метод для дослідження еволюції системи державного управління, розуміння динаміки, структури та ефективності макроекономічного регулювання; метод порівняльного аналізу (SWOT-аналіз) - для визначення сильних та слабких сторін, зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на формування системи державного регулювання; програмно-цільовий метод - для запропонованих науково-практичних рекомендацій щодо шляхів удосконалення та оптимізації системи державного регулювання національної економіки.

Інформаційну базу дослідження становлять звітні дані Держкомстату України, основоположні законодавчі й нормативно правові акти і програмні документи державних органів України, зокрема Конституція України, закони України, укази Президента України, нормативні документи Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції, Міністерства закордонних справ, монографії і статті вітчизняних і зарубіжних авторів, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів і особистий внесок автора полягають у комплексному, науковому дослідженні системи державного регулювання національної економіки та розробці концептуально-методологічних засад забезпечення системою державного регулювання сталого розвитку національної економіки. З огляду на це наукова новизна одержаних дисертантом результатів полягає в тому, що:

уперше:

- розкрито сутність і структура системи державного управління і регулювання національної економіки як особливої функції держави, що зумовлена єдністю об'єктивного, об'єктивних економічних законів, і суб'єктивного, свідомої діяльності, спрямованих на функціонування і розвиток економіки, досягнення певного рівня виробництва обсягу товарів і послуг при дотриманні суспільно необхідних витрат для задоволення потреб суспільства. Це вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою досягнення певних цілей ринкових трансформацій. Система державного регулювання становить єдність соціально-економічної та організаційно-економічної сторін, централізму та децентралізації, галузевого та територіального управління;

- визначені об'єктивні передумови формування системи державного регулювання національної економіки, що породжуються вимогами ринку та конкурентного середовища, зумовлені впливом світових, державних, міждержавних, регіональних, субрегіональних процесів і визначаються такими факторами: необхідністю суспільного відтворення, забезпеченням довгостроковості інтересів населення та підтриманням балансу

соціально-економічних інтересів різних його верств, забезпечення єдності та цілісності територіального простору України, входження України у світовий економічний простір;

- обґрунтовані критерії, визначено цілі та розкрито генезис системи державного регулювання національної економіки в умовах становлення розвинених ринкових відносин в Україні. Визначено основні напрями вдосконалення системи регулювання (розробка стратегічних планів і прогнозування, моніторинг виконання прийнятих управлінських рішень, оптимізація кількості державних цільових програм, обґрунтованість бюджетних запитів, ефективне використання бюджетних коштів, деконцентрація та децентралізація повноважень органів виконавчої влади, прозорість управлінських рішень);

- розроблено систематизацію методів державного регулювання економіки за формами (прямого та непрямого впливу) та засобами (економічні, правові, адміністративні), результативність яких підвищується, якщо вони застосовуються не випадково або під тиском груп спеціальних інтересів і кон'юнктури, а системно, виходячи із стратегічних цілей і тактичних завдань соціально-економічного розвитку з метою вдосконалення державного регулювання, поліпшення відтворювальних пропорцій валового внутрішнього продукту і збільшення частки нагромадження в його структурі;

- встановлено причини, які перешкоджають реалізації державної регуляторної політики, що має базуватися на ринковому розподілі капіталу від-повідно до можливості організувати його продуктивне використання. Визначено, що головні з них - невідповідність дій центральних, місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування щодо прийняття нових актів з принципами, закладеними в ідеологію державної регуляторної політики (скорочення витрат підприємців на виконання регуляторних актів, спрощення та прозорість змісту актів законодавства, адекватність відповідальності за розміри заподіяної шкоди підприємцям), та лобіювання органами виконавчої влади галузевих інтересів всупереч процедурам регуляторної політики. Визначені пріоритети державного регулювання підприємницького середовища (Концепція приватної ініціативи) з метою використання підприємницького потенціалу нації для забезпечення конкурентоспроможності країни в світовому господарстві;

удосконалено:

- інструментарій механізму державного регулювання згідно із структурно-функціональними та системними ознаками, основними елементами якого є: формування та реалізація економічної політики; визначення і результативне застосування організаційних і економічних механізмів управління; регламентація господарського життя; формування системи державних і недержавних інститутів. До першої групи віднесено інструменти прямого державного регулювання (нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові комплексні програми, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, ліцензії, квоти, державні бюджетні витрати, ліміти і т. ін.), а до другої - непрямого (опосередкованого) регулювання через створення раціонального економічного середовища, яке змушує їх діяти в потрібному державі напрямі - інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної економічної політики тощо, а також методи морального переконування;

- конкретні заходи послідовного реформування системи державного регулювання національної економіки щодо підвищення її ефективності та дієздатності, обґрунтування особливостей сучасного етапу реформування системи державного регулювання в Україні та визначення напрямів її впливу на економічне зростання, а саме: 1) формування стратегії інтеграційної політики України; 2) орієнтація на переважне використання у зовнішньоторговельній політиці заходів неопротекціонізму; 3) проведення селективної політики щодо здійснення експортно-імпортних операцій з товарами стратегічного значення.

Відповідно до цього доводиться, що більш важливим завданням регулювання економіки в сучасних умовах стає не досягнення стабілізації, а створення механізму адаптації до постійних змін;

- теоретичні обґрунтування співвідношення прямих та непрямих податків (на відміну від країн з розвинутою ринковою економікою, де найбільшу частку становлять прямі податки, для податкової системи України характерне переважання непрямих податків). Встановлена залежність між рівнем оподаткування й трансформаційними процесами, зокрема виявлено недоліки у формуванні податкової системи та суперечності в проведенні національної податкової політики. Основні з них: нерівномірний розподіл податкового навантаження між окремими сферами господарювання, різними суб'єктами підприємництва; нерозвиненість стимулюючої функції податків; недоліки в застосуванні пільг; низький рівень збирання податків, неефективне адміністрування податків, ухилення від їх сплати. З'ясовано, що для України прийнятним є досвід країн з розвиненими ринковими відносинами щодо стимулювання за допомогою "піонерного статусу", податкових пільг і диференціації ставок податків підприємницької, зокрема інвестиційної діяльності, встановлення єдиного податку, концентрації капіталів, зайнятості, міжгалузевого переливу капіталів тощо;

- механізм впливу центральних органів виконавчої влади на розвиток зовнішньоекономічних відносин у рамках антидемпінгового законодавства інших країн та Європейського Союзу. Серед них відзначено, по-перше, вдосконалення співробітництва України зі світовими та регіональними й субрегіональними інститутами. По-друге, формування та координування зв'язків вітчизняних суб'єктів господарської діяльності з іноземними партнерами через торговельно-економічні місії у складі дипломатичних представництв України за кордоном. По-третє, підготовку та розроблення нормативно-правових актів, програм, концепцій, угод щодо економічного співробітництва України зі світовим співтовариством. По-четверте, організацію та сприяння участі національних суб'єктів господарювання у міжнародних економічних заходах; По-п'яте, розширення експортної інфраструктури вітчизняних підприємств шляхом створення представництв, сервісних центрів за межами України;

дістало подальшого розвитку:

- критеріальне визначення пріоритетних напрямів удосконалення державного управління трансформаційними процесами на основі визначення ринкових перешкод. До них віднесено: а) низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції; б) недосконалість бюджетної політики та бюджетного планування; в) неефективне корпоративне управління; г) недостатнє нормативно-правове забезпечення інтеграційного розвитку; д) не завжди виважене використання раціонального світового досвіду ринкових трансформацій щодо дієвості механізму державного регулювання; е) нестабільність політичного, економічного, фінансового характеру державного впливу; ж) неприйнятність окремих умов та вимог певних профільних міжнародних організацій (Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Центральноевропейська зона вільної торгівлі тощо), які регламентують включення України до світових інституцій, зокрема до Європейського Союзу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що здійснені в дисертації дослідження втілені в конкретні пропозиції, методики, рекомендації, прикладні моделі і мають придатну для використання в практиці державного регулювання форму. Результати та основні положення дисертації доведені до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій. Вони можуть використовуватися при опрацюванні довгострокових програм соціально-економічного та інтеграційного розвитку України, підготовці відповідних розділів проектів законодавчих і нормативно-правових актів з питань макроекономічного регулювання, реформування державного управління, шляхів утвердження в Україні стратегії стабілізації та економічного зростання, розвитку малого та

середнього бізнесу, розробці дієвих механізмів реалізації програм інтеграції економіки України у світове господарство.

Матеріали дисертаційного дослідження використані як пропозиції і зауваження до проектів законів, методичних розробок. Основні результати викладені в монографії автора, наукових статтях, доповідях на наукових конференціях, підручниках, аналітичних записках до державних органів.

Наукові результати дослідження використані при підготовці пропозицій до Послання Президента України до Верховної Ради у 2002 році; наукової доповіді та аналітичних матеріалів до парламентських слухань у Верховній Раді України з питань реалізації державної політики інтеграції України до Європейського Союзу, співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки відповідно до Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС, забезпечення розвитку демократичних інституцій, співробітництва у торговельній сфері, вступу до Світової організації торгівлі, регіональної політики та співробітництва в рамках європейських регіонів.

Наукові результати використали Комітет з питань промислової політики і підприємництва Верховної Ради України в процесі розробки пропозицій до проекту Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності” (довідка № 06-11/12-228 від 18 листопада 2002 р.); Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України під час підготовки пропозицій до проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України “Відкритість, дієвість, результативність” та до Стратегії економічного та соціального розвитку України до 2011 року (довідка від 14.05.2003 р. № 16-29/275). Рекомендації і висновки дисертації, подані до Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, враховані при підготовці зауважень і пропозицій до проектів законів України “Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” (довідка № 2-131/469 від 27 січня 2003 р.) і розробці проекту Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” (довідка № 5-131/474 від 27 січня 2003 р.). Матеріали, викладені в аналітичних записках за результатами дисертаційного дослідження, були використані Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України та Інститутом конкурентного суспільства при підготовці зауважень і пропозицій до проектів законів України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” та “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (довідка № 334 від 27.08.2003).

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Національної академії державного управління при Президентові України, Інституту адміністративного, економічного і політичного менеджменту при Національній академії державного управління при Президентові України в процесі викладання курсів “Державне регулювання макроекономічних процесів”, “Формування приватного сектора та регуляторна політика в Україні”, “Державне управління інвестиційними процесами в перехідній економіці України”, “Управління структурними зрушеннями та економічним зростанням” (довідка № 21-к від 5.09.2003 р.) та в інших навчальних закладах.

Особистий внесок здобувача полягає в комплексному дослідженні модифікації системи державного регулювання національної економіки України в умовах глобальних ринкових перетворень. Дисертація є кваліфікаційною науковою роботою, що містить одержані особисто автором результати. У дисертації не використовувались ідеї і розробки, що належать співавторам.

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи та результати досліджень оприлюднені:

а) на міжнародному рівні: під час наукового стажування в Німеччині (Гамбург, 2001); на науково-практичних конференціях “Валютно-фінансові проблеми ринкової трансформації (приклад України)” (Київ, 1998); “Соціальні та політичні науки у Співдружності незалежних

держав (СНД)” (Київ, 1999); “Міжнародна економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку” (Київ, 1999); “Проблеми інвестиційного менеджменту в Україні” (Київ, 1999); “Економічна теорія: сучасна парадигма та її еволюція” (Київ, 2000); “Державна регіональна політика та місцеве самоврядування” (Київ, 2000); “Сучасна економічна наука і освіта в Україні: теорія, методологія, практика” (Київ, 2000); “Економічна безпека в стратегії ринкових реформ (приклад України)” (Київ, 2000); “Формування торговельних режимів в перехідних економіках в умовах глобалізації” (Київ, 2001); “Інноваційний менеджмент: проблеми формування в умовах перехідної економіки” (Київ, 2001); “Державне регулювання торгівлі в ринкових умовах” (Київ, 2001); “Актуальні проблеми державного управління і місцевого самоврядування” (Запоріжжя, 2001); “Десять років незалежності України: минуле та сучасне державотворення” (Бердянськ, 2001); “Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні” (Київ, 2001); “Проблеми та перспективи розвитку підприємств перехідної економіки України” (Київ, 2002); “Формування і розвиток ринкової економіки в Україні: маркетинг і підприємництво” (Київ, 2002); “Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз” (Київ, 2002); “Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики і освіти” (Київ, 2002); “Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції” (Київ, 2003); “Трансформація економіки України та перспективи входження до ЄС” (Польща, 2003);

б) на всеукраїнських форумах: III з’їзді, IV, V та VI пленумах Співки економістів України (Київ, 2000-2002); пленумах й засіданнях Ради Співки підприємств малих, середніх і приватизованих підприємств України (Київ, 1999-2003); громадських слуханнях “Обговорення програми діяльності Кабінету Міністрів України” (Київ, 2000, 2003); “Економіка України: стратегія відродження і трансформаційні перетворення” (Київ, 2000); “Держава в умовах системної трансформації економіки і суспільства” (Київ, 2000); “Антикризове управління підприємством: проблеми і шляхи вирішення в умовах України” (Київ, 2000); “Підприємництво в умовах трансформації економіки України” (Київ, 2000); “Формування системи теоретичного і практичного менеджменту: регіональний аспект” (Київ, 2001); “Структурні та інституціональні фактори економічного зростання” (Київ, 2001); “Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій” (Київ, 2001); “Становлення та перспективи розвитку фінансового ринку України” (Київ, 2001); “Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь” (Київ, 2001); “Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики і освіти” (Київ, 2001); “Роль молоді у формуванні екологічного менеджменту” (Київ, 2002); “Про перспективи прийняття податкового Кодексу України” (Київ, 2003);

в) на регіональному рівні: на слуханнях, “круглих столах” і науково-практичних семінарах “Нові можливості розвитку малого та середнього бізнесу” (Київ, 1999); “Етика ведення бізнесу: міжнародні стандарти і українські реалії” (Київ, 1999); “Дерегуляція економіки як один із шляхів подолання проблеми тіньової економіки і корупції” (Київ, 1999); “Адміністративна реформа в Україні: міфи і реалії” (Київ, 2000); “Як створити нові ефективні підприємства в Україні” (Київ, 2000); “Корпоративне управління як шлях до підвищення ефективності бізнесу, залучення інвестицій і захисту інтересів акціонерів” (Київ, 2000); “Застосування процедур відновлення платоспроможності як шлях фінансового оздоровлення українських підприємств” (Київ, 2000); “Привабливий інвестиційний клімат в Україні як необхідна умова економічного зростання” (Київ, 2001); “Формування приватного сектора економіки і регуляторна політика в Україні” (Київ, 2001); “Проблеми економічного розвитку регіонів України” (Київ, 2001); “Законодавче врегулювання основних напрямків державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності” (Київ, 2002); “Промислове виробництво в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку” (Київ, 2003).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано в індивідуальній монографії, дев'яти підручниках і навчальних посібниках, 28 статтях у фахових наукових виданнях, журналах і збірниках з державного управління. Серед публікацій, що додатково відображають результати дослідження, 21 стаття в інших фахових виданнях з економіки, 41 стаття в інших наукових виданнях, тезах доповідей і матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій за темою дисертаційного дослідження - понад 78 друкованих аркушів.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, переліку умовних позначень, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг дисертації - 459 сторінок, у тому числі таблиці займають 35 сторінок, 30 ілюстрацій (графіки, діаграми та схеми) - 27 сторінок, список використаних джерел містить 307 одиниць та займає 28 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дисертаційного дослідження, його мета й завдання, вказується на його зв'язок з науковими напрямками досліджень Національної академії державного управління при Президенті України; розкривається ступінь наукової розробленості згаданої проблеми, визначено об'єкт, предмет і гіпотезу дослідження; охарактеризовано ступінь наукової новизни отриманих результатів, їх теоретичне й практичне значення та особистий внесок здобувача; наведено дані щодо апробації результатів дослідження й публікації за темою.

У **першому розділі** - *“Теоретико-методологічні основи державного регулювання економіки”* - досліджуються теоретичні проблеми державного регулювання економіки та визначається державна економічна стратегія і тактика в умовах якісних зрушень в економіці України та глобалізації трансформаційних процесів у світовому господарстві.

Теоретичне дослідження показало, що в XXI столітті в світовому господарстві центральне місце посідають глобальні, трансформаційні, інтеграційні, економічні, фінансові та валютні проблеми. Глобалізація трансформаційних процесів у світовій економіці спонукає вчених шукати відповіді на запитання: яку роль має відігравати держава? Якими мають бути головні сфери державного регулювання?

Існує наукова проблема, яка потребує розв'язання, а саме: уточнення концепції й подальше коригування загальної спрямованості трансформаційного процесу, надання йому сучасних цивілізованих форм, необхідність знаходження шляхів модифікації державного регулювання, що забезпечить створення дієвого механізму входження в міжнародну економіку. Це б дало змогу максимально скористатися позитивними наслідками глобального розвитку і водночас мінімізувати економічні, й особливо соціальні труднощі, пов'язані з адаптацією національної економіки до закономірностей розвитку світового господарства.

У розділі наголошується на тому, що сучасний стан макроекономічного регулювання економічних процесів в Україні характеризується демонтованим централізованим плануванням і надто повільним зародженням індикативного, ірраціональною системою регулювання, уповільненим упровадженням ринкових реформ. За роки трансформації економіки України в ринкову зроблено досить багато, але проблема полягає в тому, що, відмовившись від командної економіки, Україна ще перебуває на етапі переходу до ринку.

Аналіз системи державного регулювання показав, що Україна, як і інші пострадянські держави, розпочавши перехід до ринкової економіки, зазнала глибокої трансформаційної кризи. В розділі досліджуються погляди теоретиків економічної думки XIX-XX століть на можливі шляхи виходу економіки з кризового стану.

Зіставлення та системний аналіз вітчизняних і зарубіжних літературних джерел стосовно питань модифікації системи державного регулювання економіки показали, що традиційні прибічники державного регулювання - кейнсіанці - вважають, що держава здатна краще визначити потреби й інтереси суспільства, ніж індивідуальні виробники і споживачі, а макроекономічне регулювання необхідне для стабільної економіки, зниження невизначеності розвитку, забезпечення справедливого розподілу доходів. Прихильники вільного ринку й ефективної конкуренції - монетаристи та інші економісти Чиказької школи - навпаки, припускають державний вплив на економіку лише за умов, якщо досконалий ринок не забезпечує ефективного використання ресурсів. Державі відводяться функції задоволення потреб суспільства в чистих суспільних товарах; захисту приватної власності; нейтралізації екстернальних ефектів економічної діяльності; усунення природних монополій.

У розділі робиться наукова експертиза історії становлення державного регулювання економіки. Це дає підстави стверджувати, що захист політичного й економічного суверенітету громадян, приватної власності, запобігання насильству, злочинам та зловживанням владою тощо тривалий час не були функцією держави. Саме це стало основою для того, щоб послідовники А. Сміта називали державу “жандармом”. “Велика депресія” в 30-х роках викликала до життя нову економічну політику, елементи якої існували і в минулому. Держава взяла на себе зобов’язання не тільки підтримувати порядок в економічному житті, а й забезпечити загальне зростання. Це поставило перед макроекономічною політикою такі завдання, як постійне зростання виробництва, примноження доходів і багатства країни, досягнення повної зайнятості і соціальний прогрес, недопущення інфляції, порушення рівноваги торговельного і платіжного балансу в інтеграційних умовах розвитку.

Аналіз світової практики показує, що тривалий час переважав кейнсіанський підхід до ролі держави в економічному розвитку. Його пік припадав на перші повоєнні десятиріччя. Завдяки державному регулюванню країни ринкової економіки досягли значних успіхів. Проте досягнення ринковою економікою певного ступеня зрілості зумовило необхідність деякого обмеження ролі держави, що дало змогу більш вільно діяти ринковим силам. Саме така ситуація склалася, приміром, у США та в інших країнах з розвиненою ринковою економікою на початку 80-х років XX століття. Дисертаційне дослідження доводить, що в цей період зросла популярність неокласичного підходу до розв’язання проблем макрорегулювання. У 80-ті роки набуває поширення теорія економіки пропозиції А. Лаффера, ідеї якої досить успішно використовувала адміністрація Р. Рейгана в економічній політиці США. Дослідження зазначених теоретичних та практичних підходів було покладено в основу розробки авторської концепції, згідно з якою макроекономічне регулювання як специфічний елемент взаємовідносин уряду з економічними агентами є найбільш дієвим засобом ефективного та раціонального господарювання в умовах глобальних ринкових трансформацій.

Шляхом системного аналізу літературних джерел визначено найважливіші аспекти проблеми, що до цього часу належно не розкриті та потребують поглибленого наукового дослідження. Це, насамперед, означає, що неоконсервативні реформи в США та в інших розвинених країнах проходили в умовах ринкової економіки, сформованого, зрілого економічного та інституціонального середовища, коли державі не потрібно було докладати зусиль щодо їх трансформаційного формування. Інша ситуація склалася в країнах, що формують економічну політику в умовах руйнації командно-адміністративної економічної системи, де модель загальної конкурентної рівноваги неокласичної політекономії малопридатна. При цьому ні в якому разі не мається на увазі заперечення самої неокласичної теорії з її логічними і переконливими висновками, а йдеться лише про обмежені можливості її застосування в практиці ринкових перетворень.

У другому розділі - *“Ринкова трансформація як об’єкт державного регулювання в умовах глобалізації”* - проведене комплексне дослідження трансформаційних процесів як об’єкта державного регулювання.

У процесі дослідження систем державного регулювання в західноєвропейських країнах у 70-х роках ХХ століття було виявлено, що обсяг державних законодавчих актів, розпоряджень, указів і постанов, що регулюють макроекономічну ситуацію в країні та загальне економічне життя, вимірюється тисячами томів. Мережа законодавства охопила господарську діяльність. Наприклад, однією з умов нормального існування ринку і конкуренції є можливість у разі потреби швидко заснувати нове підприємство в будь-якій галузі. Проте, щоб створити нове або розширити існуюче підприємство, стало необхідним отримати дозвіл від десятків різних відомств, що вимагає значних витрат часу та праці. Так, якщо в 1966 році у Західній Німеччині при оформленні замовлення на будівництво потрібно було врахувати 48 законів та розпоряджень, то в 1996 р. - вже 225.

У результаті уповільнюється прийняття економічних рішень, обмежується приватна ініціатива, підривається конкуренція. Бюрократизація державного регулювання призвела до надмірних видатків з державного бюджету на утримання держапарату. Це спричинило значне збільшення податків і державного боргу, тому великі суми позичкового капіталу замість виробничої сфери надходять у сферу державних фінансів, що знижує виробничу активність, темпи економічного зростання. В зв’язку з уповільненням розвитку виробництва підвищився рівень безробіття, який за повоєнний час досяг рекордних розмірів. Високими були темпи інфляції - до 15% на рік у Великобританії, США, Італії. Зрештою, у суспільстві спостерігається значне розчарування державним регулюванням. У розділі доведено, що домінування старого державного регулювання соціально-економічного розвитку вичерпало себе. Виявлено, що в країнах з розвинутою ринковою економікою було здійснено перехід до нової системи макроекономічного регулювання. В її основу покладена економічна доктрина, яка дістала назву “неоконсерватизм”. Вона ґрунтувалась на класичному положенні про ринкову економіку як систему, що самонастроюється, регулятором якої є економічні закони. Неоконсерватизм проголосив значне згортання державного регулювання, посилення ролі ринку й стимулювання приватного сектора. На відміну від консерватизму початку ХХ століття, що виходив з невтручання держави в економічне життя, неоконсерватизм припускає певну участь держави в макроекономічному регулюванні господарської діяльності, проте суттєво обмежує її безпосередньо у виробничій сфері. Ринок і держава стали відігравати суттєву роль у регулюванні економіки, доповнюючи одна одну. Співвідношення цих функцій відзначав П. Самуельсон, вважаючи, що ринковий механізм визначає ціни й виробництво у багатьох сферах, тоді як держава регулює ринок через оподаткування, витрати, регулювання. Обидва суб’єкти - ринок і держава - суттєві. Управляти економікою в разі відсутності одного з них неможливо.

З переходом на таку систему макроекономічного регулювання в країнах з різним рівнем розвитку ринкової економіки були знижені податки, зменшені соціальні витрати держави, обмежена й модернізована державна власність. Проте за державою залишились функції фінансового, кредитного, грошового регулювання в масштабах національної економіки. Подальша практика розвитку глобальних економік у світі підтвердила висновок, що ці макроекономічні функції є специфічною сферою суспільних відносин і вимагають саме ефективного макроекономічного регулювання.

Реформування в Україні продемонструвало приклад руху в зворотному напрямі - від державної, командної економіки до ринкової, конкурентної, тобто до моделі, характерної для ХІХ століття. Насправді глобальні ринкові перетворення в Україні мають бути такими, щоб забезпечити досягнення системних параметрів моделі сучасної змішаної економіки.

У розділі підкреслюється, що формування власної моделі неможливе без широкомасштабного впливу держави на економічні та інституціональні процеси

трансформації при раціональному поєднанні ринкових механізмів і стимулів з державним регулюванням. В сучасних трансформаційних умовах необхідно навчатися оптимально поєднувати державні і ринкові економічні механізми в практиці господарювання.

У третьому розділі - *“Засоби державного регулювання в умовах якісних ринкових зрушень в економіці України”* - досліджується специфічна особливість засобів державного регулювання економіки, їх спрямованість на формування ринкового середовища.

Підприємництво розглядається як основний вид економічної діяльності суб'єктів ринкових відносин і доводиться, що воно є багатоплановим поняттям, яке можна характеризувати з різних поглядів: економічного, правового, психологічного та ін. Стверджується, що економічний зміст обмеження та державної підтримки полягає в розробці та реалізації системи державних заходів, програм науково-технічного, ресурсного, фінансового, консультативного, кадрового та інших засобів державного регулювання.

Державні програми підтримки можуть виконуватись центральною або місцевою владою, суспільними (некомерційними) структурами або із залученням приватних організацій, яким з цією метою надаються державні субсидії. Дослідження дають підставу стверджувати, що найістотнішою складовою досягнення успіху приватним сектором є позитивне ставлення держави до підприємницького середовища. В умовах переходу до ринкового господарювання розвиток підприємницького середовища розглядається як базовий процес, що має забезпечити реальні структурні зрушення в економіці, поглибити ринкові відносини, підвищити ефективність та соціальну орієнтованість виробництва.

На державу покладено визначення загальних принципів, пріоритетних напрямів і методів підтримки підприємницького середовища в Україні, встановлення порядку створення і діяльності органів державної влади щодо розробки і реалізації державних програм розвитку та підтримки підприємництва. Аналіз світового досвіду показує, що практично в усіх країнах з розвинутою ринковою економікою держава бере активну участь у формуванні та розвитку підприємницької діяльності, підтримує найбільш перспективні її напрями. Навіть у країнах, в яких склалися вікові традиції приватного підприємництва, підтримка малого бізнесу передбачається спеціальними державними програмами. Одні країни з розвинутою ринковою економікою мають розгалужену та усталену систему державної підтримки малого бізнесу (США, Японія, Німеччина, Франція), в інших подібна система перебуває на стадії становлення або розвитку. Економічний і соціальний розвиток України на сучасному етапі вимагає посилення уваги держави до підприємницької діяльності, насамперед малого бізнесу, розробки відповідної державної політики щодо сприяння становленню підприємницького середовища. На жаль, в Україні поки що відсутній дійовий механізм підтримки, розвитку і захисту підприємництва на відміну від, наприклад, США, Франції, Німеччини тощо. Разом з тим певні заходи щодо формування державної політики розвитку та підтримки малого підприємництва в Україні вже вживаються. Зокрема, процеси роздержавлення, приватизації, демонополізації економіки створюють умови для підвищення підприємницької активності і залучення приватного підприємництва у сферу національної економіки, активного використання його потенціалу для створення здорового конкурентного середовища виробників товарів і надавачів послуг як засобу реалізації економічної та соціальної стратегії Української держави. Аналіз дав змогу виокремити чотири етапи підтримки підприємництва в Україні.

1. Початковий (підготовчий) етап (1987-1990 роки).

Формування попередніх правових, організаційних та економічних засад було започатковане після прийняття у 1987 році Закону СРСР “Про індивідуальну трудову діяльність громадян в СРСР”, що сприяло частковій легалізації індивідуального бізнесу (підприємництва), створенню бізнесменами, і насамперед підприємцями-початківцями, власних підприємств. У цей час вже багато тисяч людей займались легальним бізнесом під вивіскою індивідуальної трудової діяльності.

Нового імпульсу розвитку малого бізнесу надало прийняття у 1988 р. закону про кооперацію. Це зумовило масовий вступ громадян у щойно створені кооперативи, які приваблювали до себе демократичною формою організації та високими заробітками.

На кінець цього періоду припадає прийняття деяких нормативно-правових актів, зокрема урядових постанов у 1989 році, що сприяло виникненню власне малих підприємств та їх поширенню практично в усіх галузях діяльності, причому найбільша їх питома вага припадала на виробничу сферу - промисловість та будівництво.

2. Перший етап формування державної політики підтримки підприємництва (1991-1995 роки).

Реальне формування державної політики підтримки підприємництва в Україні починається в 1991 р., а саме з прийняття 7 лютого 1991 року Верховною Радою України Закону України “Про підприємництво” та утворення Державного комітету України зі сприяння малим підприємствам і підприємництву (травень 1991 р.). В березні 1993 року Кабінетом Міністрів України була схвалена Програма державної підтримки підприємництва в Україні, а у доповіді Президента України Верховній Раді України 11 жовтня 1994 р. “Про основні заходи економічної та соціальної політики” визначені першочергові завдання державної політики, спрямованої на всебічний розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу та приватного сектора. На це зверталася увага і в щорічній доповіді Президента України Верховній Раді України 1995 року.

Офіційно розвиток підприємництва в Україні бере початок з 1 березня 1991 р., коли було введено в дію Закон України “Про підприємництво”.

З метою реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва, в тому числі малого бізнесу, у березні 1993 р. Кабінет Міністрів України схвалив Програму державної підтримки підприємництва в Україні, яка є складовою комплексу заходів щодо сприяння розвитку ринкових відносин та виходу України з економічної кризи і встановленню господарських зв'язків з країнами світу.

3. Другий етап державної політики підтримки підприємництва (1996-1998 роки).

Новий етап розпочався після схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996 р.), конституційного закріплення свободи підприємництва (28 червня 1996 р.) та затвердження Кабінетом Міністрів України програми розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки (січень 1997 р.).

У Концепції державної політики розвитку малого підприємництва, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України № 404 від 3 квітня 1996 р., зокрема підкреслювалося, що державна політика розвитку малого підприємництва є частиною загальної соціальної та економічної політики України і визначає основні принципи, напрями і форми економічного та адміністративно-правового впливу на формування підприємницького середовища в Україні.

4. Третій етап державної політики формування підприємницького середовища (розпочався в 1998 році).

У цей час з метою формування і реалізації державної політики щодо розвитку і підтримки малого підприємництва, ефективного використання його можливостей у розвитку національної економіки було розроблено і прийнято укази Президента України “Про державну підтримку малого підприємництва” (від 12.05.98 р. № 456/98) та “Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” (від 03.07.98 р. № 727/98). Для обмеження втручання державних органів у підприємницьку діяльність, усунення адміністративних бар'єрів на шляху становлення підприємницького середовища розроблені і прийняті відповідні укази Президента України.

Результати дослідження формування підприємницького середовища дають підстави стверджувати, що:

- в трансформаційний період підтримка малого і середнього бізнесу та інвестиційної політики держави має базуватися на гнучкому поєднанні адміністративних та економічних методів регулювання;

- розвиток малого підприємництва - складний динамічний процес, що залежить від впливу організаційних, економічних, політичних, правових та інших факторів, притаманних конкретній суспільній системі. Найбільше на розвиток підприємницького сектора впливають організаційно-економічні умови, пов'язані з глибинними змінами в господарській системі кожної країни, зокрема зі структурною перебудовою економіки, її прискореним зростанням, інноваційними процесами в усіх галузях господарювання та запобіганням економічним кризам тощо;

- місцева влада має не просто декларувати свою підтримку підприємництва та участь в інвестиційному процесі, але як його повноправний учасник взяти на себе реальні зобов'язання перед потенційними інвесторами за вирішення конкретних питань в регіоні - виділення землі, створення інфраструктури, що перебуває в комунальній власності, сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення робочою силою;

- заходи щодо підтримки підприємництва мають сприяти підвищенню інвестиційної привабливості регіонів України та реальних можливостей для реалізації приватної ініціативи населення чи окремої людини.

Дослідженням установлено, що національні ділові спільноти засвоїли, що не існує іншого шляху досягнення сталого розвитку, крім приведення основних підприємницьких та управлінських систем у відповідність з вимогами конкурентоспроможності та наявності відповідних засобів державного регулювання.

У четвертому розділі - *“Вплив глобалізації світових трансформаційних процесів на формування економічного механізму державної інтеграційної політики”* - обґрунтовані основні принципи й пріоритети державної євро- інтеграційної політики, розроблені методичні підходи до оцінки ефективності реалізації національної макроекономічної стратегії вступу до Світової організації торгівлі. Здійснено аналіз світової практики антикризового державного регулювання, виходячи з якого зроблено висновки для України.

Виявлено, що на сьогодні основою отримання Україною статусу асоційованого члена Європейського Союзу слід вважати повномасштабну реалізацію Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом.

У розділі наголошується, що, розробляючи стратегію щодо приєднання до Європейського Союзу, Україна має розраховувати передусім на власні сили і можливості, максимально використовуючи сприятливі зовнішні фактори, а також досвід сусідніх країн-кандидатів щодо вступу в Євросоюз. Тому вимога стосовно забезпечення ефективно діючої ринкової економіки означає необхідність завершення структурної перебудови та створення передумов для економічного зростання. Конкретні заходи щодо таких перетворень у середньостроковому періоді загалом визначені програмою співробітництва України з Міжнародним валютним фондом у межах програми розширеного фінансування.

У цьому розділі обґрунтовано, що до переліку європейських країн, які отримали асоційоване членство в Євросоюзі, входять також країни, рівень соціально-економічного розвитку в яких неістотно відрізняється від існуючого на сьогодні в Україні (наприклад Болгарія, Румунія, Албанія).

Тому слід максимально використовувати існуючі зовнішні можливості наближення України до отримання асоційованого членства в Європейському Союзі, а саме:

- послідовне забезпечення участі України в роботі Європейської Конференції; проектах Євросоюзу так званого “третього стовпа” (співробітництво в галузі юстиції та внутрішніх справ); спільних проектах PHARE/TACIS з прикордонного співробітництва;

- створення передумов щодо посилення підтримки якомога більш швидкого приєднання України до Євросоюзу з боку країн-кандидатів та інших країн (зокрема, США).

У дослідженні наголошується, що Європейський Союз визнає партнерство з Україною стратегічним, життєво важливим фактором, який сприяє зміцненню миру та стабільності в Європі, але, на жаль, поки ще не готовий дати позитивну відповідь на політичне звернення України щодо асоційованого членства та укладання Європейської Угоди.

Щоб дістати згоду всіх 15 членів Євросоюзу на вступ до нього, Україні слід відповідати дуже жорстким вимогам, закріпленим в офіційних документах Євросоюзу, які можна поділити на дві основні групи.

По-перше, в країнах, що претендують на повноправне членство в Євросоюзі, має бути ринкова економіка, яка вже функціонує (тобто не трансформаційна - перехідна до ринку, а саме ринкова), вони мають бути здатними витримувати конкуренцію, брати повноцінну участь в економічному співробітництві в межах Союзу.

По-друге, ці країни мають застосовувати правила та регулюючі принципи, встановлені в рамках Євросоюзу.

У розділі доводиться, що одним з найважливіших та дієвих інструментів інтеграції України до європейської спільноти є співробітництво в межах Програми технічної допомоги Європейського Союзу новим незалежним державам (TACIS). Програма розроблена Європейським Союзом для нових незалежних держав (колишніх республік СРСР за винятком країн Балтії) та Монголії з метою встановлення гармонійних та міцних зв'язків між Європейським Союзом і цими країнами-партнерами, підтримки переходу до ринкової економіки та розвитку демократичних суспільств. Доведено, що для успішної реалізації інтеграційної стратегії України необхідні поступки як з боку України, так і з боку Євросоюзу у зовнішньополітичній, зовнішньоекономічній, законодавчій та інших сферах.

Однак найбільше занепокоєння викликає те, що при надзвичайно важкому стані економіки для України в будь-якому випадку зберігається загроза географічно-стратегічної "буферності". Підвищення ефективності регулювання зовнішньоекономічних відносин України набуває на сучасному етапі системної трансформації економіки країни виняткового значення. Це пов'язане:

- по-перше, з перебуванням економіки країни в трансформаційних умовах розвитку, який характеризується об'єктивною незбалансованістю її структури; надмірністю енерго- та ресурсомісткості галузей національного господарства; низькою конкурентоспроможністю виробів; недосконалістю податкової, грошової, банківсько-кредитної систем; поступовим занепадом науково-технічного та високотехнологічного потенціалу;

- по-друге, із залежністю реформування економіки України від зовнішніх джерел фінансування; високою розвиненістю світової зовнішньоторговельної інфраструктури (законодавчої, організаційної, трейдерської, виставкової); збереженням за Україною статусу "торговельного аутсайдера" у світовій торгівлі через відсутність повного або асоційованого членства у Світовій організації торгівлі, Євросоюзі та інших торговельно-інтеграційних угрупованнях. Це впливає на підвищення вимог щодо конкурентоспроможності українських товарів в умовах жорсткої конкуренції на міжнародному ринку.

У дисертації обґрунтовано, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначає макроекономічна політика країни на тому чи іншому етапі в цьому напрямі. Звичайно, країна, яка проводить зовнішньоекономічну діяльність, дотримується або політики вільної торгівлі, або протекціоністської. Політика вільної торгівлі характеризується мінімальним втручанням у процеси зовнішньоекономічної діяльності, у цьому разі торгівля розвивається на ринкових засадах попиту і пропозиції. Вважають, що в цих умовах слід віддавати перевагу гарантованим вигодам, які забезпечує міжнародне економічне співробітництво. Наближення законодавства у сфері торговельно-економічних відносин має відбуватися в контексті діяльності зі вступу до Світової організації торгівлі, тобто у нерозривному зв'язку з трансформацією зовнішньоторговельного режиму відповідно до норм і принципів згаданої організації. Доведено, що сучасні міжнародні

торговельно-економічні відносини потребують сталого і збалансованого збільшення товарообігу, закріплення на світовому рівні товарів і послуг, чого проблематично досягти, не вступивши до Світової організації торгівлі, що забезпечується формуванням дієвого економічного механізму державної інтеграційної політики.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено та розв'язано актуальну наукову проблему, що полягає в розробленні концепції й теоретико-методологічних засад формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій. Отримані в процесі дослідження результати підтверджують гіпотезу, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість зробити такі висновки:

1. На основі докладного вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних джерел наукової інформації в роботі здійснений аналіз поняття “державне регулювання економіки” і наведено його визначення як організуючий і регулюючий вплив держави на економічну діяльність суб'єктів ринку з метою її впорядкування та підвищення результативності, що законодавчо закріплюється державою і реалізується шляхом проведення макроекономічної політики. Крім адміністративних і економічних методів впливу, держава застосовує комплексний механізм макроекономічного регулювання, який одночасно виступає і його об'єктом, - державний сектор економіки, а також інтегрує всі інструменти і цілі регулювання, розробляючи державні економічні програми.

2. Доведено, що сучасна глобальна трансформація економіки вирішує завдання як системного, так і загальноцивілізаційного переходу до нової економічної системи, тому розробка відповідної теорії має базуватися на новій парадигмі сучасної науки. Існуюча теоретична і методологічна база економічної теорії, домінуючі підходи, концепції і теорії не здатні дати відповідь на запитання, що виникли в умовах постіндустріалізму, глобалізації, масштабної трансформації постсоціалістичних країн. Розробка теоретичної моделі економіки нового століття нерозривно пов'язана з концептуальним усвідомленням та всебічним дослідженням складних та динамічних трансформаційних процесів, виходячи з глобальності проблем та завдань, що виникають у процесі соціально-економічних перетворень.

3. Встановлено, що держава, маючи великі можливості щодо впливу на економіку, може заохочувати або стримувати розвиток тих чи інших виробничих відносин, стимулювати підприємницьку діяльність, відігравати прогресивну і регресивну роль. Проте, незважаючи на відносну самостійність, держава не може примусити суспільство жити за правилами, які суперечать об'єктивним економічним законам або для яких ще не створені матеріальні передумови. На сьогодні великого прикладного значення набуває проблематика, пов'язана з підвищенням ефективності організації та діяльності системи державного управління економікою. З наукових позицій раціональне пояснення природи та сутності державного управління передбачає його дослідження як системи та процесу у взаємодії з навколишнім соціальним середовищем.

4. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку світового господарства та в умовах глобалізації окрема країна не розвивається ефективно. Аналіз досвіду державного регулювання в країнах з розвиненою ринковою економікою показав, що досить складно визначити структурно-економічні засади побудови раціональної системи господарювання та підтримки приватної ініціативи. Водночас необхідні більш чітке розмежування компетенцій та відповідальності органів державного управління, трансформація змісту, функціонування та оптимізація форм економічного регулювання держави, а також вдосконалення та стимулювання розвитку підприємницьких ініціатив у країнах трансформаційних економік, зокрема в Україні. Сучасні умови характеризуються поєднанням ринкових методів

регулювання з державними. Кожен з них має свою сферу застосування і відповідає певним інтересам суб'єктів власності та господарювання.

5. Виконане дослідження показало, що досягнення сталого економічного зростання є основою оцінки ефективності будь-якої системи господарювання. Темпи і рівень економічного зростання свідчать про можливості суспільства в освоєнні досягнень науково-технічного прогресу, використанні господарського потенціалу, реалізації соціальних і глобальних програм. Як результат певного періоду розвитку економічне зростання визначає загальний стан суспільства, соціальну та політичну ситуацію.

6. Як показав аналіз адміністративного реформування, за час глобальних трансформаційних і демократичних перетворень у країнах Східної та Центральної Європи відбулися радикальні зміни. По-перше, були ліквідовані застарілі бюрократичні структури з міністерствами централізованого планування, цінове регулювання в багатьох сферах, а також міністерства, що відігравали роль штабів державних галузей виробництва. За прикладом країн Західної Європи були створені галузеві міністерства. По-друге, органи влади поєднують надання державних і альтернативних послуг, використовуючи, зокрема, ресурси приватного сектора. Працівники цих органів користуються дотаціями на приватне житло, приватними транспортними послугами та послугами з догляду за дітьми. По-третє, оподаткування та інші форми бюджетних надходжень були спрощені й уніфіковані. Зокрема, спростилися процедури безпосереднього оподаткування з джерел податків, відрахування із зарплати і дивідендів, а також виплата субвенцій (дотацій). По-четверте, державна служба реформується за західноєвропейськими зразками, впроваджується культура сервісного обслуговування, а також принципи заощадження, реорганізації та перепідготовки. Важливою є також підготовка нових кадрів державних службовців з використанням у навчанні світових методів управління. По-п'яте, відбуваються процеси деконцентрації і децентралізації.

7. Встановлено, що в межах поглиблення ринкової трансформації необхідна переорієнтація ринкових механізмів та інститутів на відновлення і розвиток національного виробництва на сучасній техніко-технологічній і організаційній основі, радикальні структурні перетворення в галузевій і територіальній структурі господарства. Це дасть змогу суттєво збільшити доходи як національних виробників, так і населення, що сприятиме розв'язанню фінансових проблем в Україні. Крім того, для виходу з фінансової кризи і зміцнення економічної безпеки держави потрібно:

- досягти позитивного перелому в інвестиційному процесі, забезпечити прискорений розвиток пріоритетних галузей та виробництв: високотехнологічного машинобудування (особливо воєнно-промислового комплексу) та агропромислового комплексу;

- подолати кризу неплатежів, у тому числі за рахунок застосування вексельного обігу, використовувати в повному обсязі закон про банкрутство, звести до мінімуму бартерні операції;

- створити відповідні умови для залучення в національну економіку іноземного капіталу, віддаючи перевагу прямим зарубіжним інвестиціям;

- активно і цілеспрямовано сприяти поверненню в Україну коштів, вивезених за її межі, скороченню тіньового сектора економіки, поверненню зарубіжних кредитів, одержаних підприємствами під гарантії уряду;

- стимулювати підвищення кредитоспроможності комерційних банків, зниженню рівня відсоткової ставки та збільшенню частки довготермінових кредитів.

8. Дослідження показали, що становлення національної економіки паралельно з її ринковою трансформацією зумовлюють складність та неоднозначність формування економічної політики держави й визначення власної моделі соціально-ринкової економіки. Суперечливість цього процесу пояснюється відсутністю адекватної законодавчої та інституційної бази, протистоянням ринковим перетворенням окремих соціальних груп населення. Основними завданнями є вибір і реалізація ефективної соціально-економічної

політики, яка б поєднувала елементи податкової та грошово-кредитної політики держави. Створення дієвого механізму економічної політики визначається розподілом чинників впливу грошово-кредитної та податкової політики на досягнення конкретних макроекономічних результатів. Такий підхід зумовлює необхідність визначення пріоритетності проміжних і тактичних цілей, використання найбільш ефективних важелів та інструментів для їх реалізації.

9. Доведено, що економічний зміст обмеження втручання та державної підтримки підприємництва полягає в розробці та реалізації системи державних заходів, програм науково-технічного, ресурсного, фінансового, консультативного, кадрового та інших напрямів такої діяльності. Державні програми підтримки можуть реалізуватися центральною або місцевою владою, суспільними (некомерційними) структурами або через приватні організації, яким для цього надаються певні державні пільги. В умовах переходу до ринкового господарювання розвиток підприємницького середовища має розглядатися як базовий процес, спроможний забезпечити реальні структурні зрушення, поглибити ринкові відносини, підвищити ефективність та соціальну орієнтованість виробництва.

10. Визначено, що зміни у структурі Європейського Союзу передбачають перехід від координації дій національних урядів до проведення спільної політики. Оскільки в центрі дискусій між країнами - членами Євросоюзу весь час перебувають поняття "суверенітет" і "національні інтереси" та їх розуміння в рамках інтеграції, питання про роль цих країн у цьому процесі залишається актуальним. На нашу думку, Амстердамський договір справедливо став об'єктом численних критичних оцінок, особливо стосовно інституційної сфери. Мається на увазі реформування спільних органів та процедур прийняття рішень з огляду на розширення Євросоюзу (зокрема, визначення важливості голосу кожного представника в Раді Міністрів та розширення сфер, у яких може проводитись голосування кваліфікованою більшістю голосів).

11. Обґрунтовано, що у сучасних умовах глобальних змін в економіці світу основним завданням держави стає контроль за станом ринку, зовнішньоекономічною діяльністю і впливу на них за допомогою податкових, кредитних та інших економічних важелів. Сьогодні поряд з традиційними видами зовнішньоекономічної діяльності потрібно розвивати і розширювати інші види співробітництва, зокрема техніко-економічне і науково-технічне. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має визначатись макроекономічною політикою держави на тому чи іншому етапі суспільного розвитку. Країна, яка проводить зовнішньоекономічну діяльність, має дотримуватись або політики вільної торгівлі, або протекціоністської.

12. В основу авторської концепції формування системи макроекономічного регулювання покладено гіпотезу про те, що вона охоплює всі аспекти економічного відтворення. Але найбільша увага приділяється регулюванню відносин власності, умов підприємництва, грошового обігу, територіальних пропорцій економічного розвитку, формуванню привабливого інвестиційного клімату, структурній перебудові економіки, розвитку фінансового ринку, встановленню правил зовнішньоекономічних зв'язків, правил поведінки іноземних інвесторів. Державна економічна політика через господарський механізм позитивно впливає на економіку лише в тому разі, якщо вона реалістична. Політика держави реалізується за допомогою органів державної влади та управління.

13. На основі експертного аналізу встановлено, що в сучасних умовах глобалізації світової економіки особливу увагу необхідно приділяти роботі торговельно-економічних місій у складі дипломатичних представництв України за кордоном як структурного підрозділу Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Пріоритетним напрямом діяльності місії має стати реальне забезпечення зовнішньоекономічних інтересів держави та суб'єктів підприємницької діяльності, розвиток торговельно-економічних зв'язків між Україною та іноземними державами. З 33 країн, в яких

Україна має свої торговельні представництва (місії), зовнішньоторговельний оборот останнім часом значно збільшився в 30 з них. З урахуванням цього, а також географічного розташування торговельно-економічних місій України за кордоном (концентрація у країнах Європи, країнах Союзу незалежних держав і Балтії, США та Канаді), необхідно терміново відкривати нові представництва на території Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

14. Урахування основних наукових результатів дисертаційного дослідження, вітчизняного й зарубіжного досвіду дасть змогу запропонувати для впровадження в практичну діяльність системи державного регулювання економіки з метою вдосконалення державного управління в умовах глобальних ринкових трансформацій. Для цього необхідно:

- Верховній Раді України забезпечити розгляд і прийняття у пріоритетному порядку законопроектів, спрямованих на подальше формування національного законодавства щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, зокрема про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, про основні засади здійснення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в Україні, про внесення змін до Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів підприємництва;

- Кабінету Міністрів України: прискорити розробку та подання до Верховної Ради України проектів законів, спрямованих на встановлення спрощених процедур надання дозволів, які регулюють доступ до певного сегмента ринків товарів, робіт або послуг, пов'язаних з умовами глобальних ринкових трансформацій, прискорити розробку проекту Закону України про кредитні бюро і запровадити заходи щодо мікрокредитування суб'єктів ринкового господарювання; активізувати діяльність щодо відкриття регіональних центрів надання комплексних державних послуг за принципом "єдиного вікна", суттєво зменшити кількість дозвільних документів, необхідних для господарської діяльності, зокрема зовнішньоекономічної, та встановити прості і прозорі процедури для їх отримання, вжити заходи щодо поетапного створення при центрах зайнятості мережі навчальних центрів з підготовки фахівців, необхідних для умов трансформаційної економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Воротін В. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: Моногр. - К.: Вид-во УАДУ, 2002. - 392 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Воротін В. Досвід посткризового державного управління трансформаційним розвитком (на матеріалах АСЕАН) // Вісн. УАДУ. - 2000. - № 4. - С. 101-107.
3. Воротін В. Проблеми становлення етичних норм в економіці: приклад країн азіатсько-тихоокеанського регіону // Вісн. УАДУ. - 2001. - № 1. - С. 182-187.
4. Воротін В. Особливості дії закону нерівномірності економічного розвитку в умовах світової фінансової кризи: витоки для України // Вісн. УАДУ. - 2001. - № 2. - Ч. II. - С. 115-122.
5. Воротін В. Напрямки, завдання та форми впливу держави на трансформаційні економічні процеси в умовах глобалізації // Вісн. УАДУ. - 2001. - № 3. - С. 98-104.
6. Воротін В. Державне регулювання інтеграційних процесів в Україні та його вплив на економічне зростання // Вісн. УАДУ. - 2001. - № 4. - С. 174-187.

7. Воротін В. Державне регулювання економіки України: політекономічний аспект // Вісн. УАДУ. - 2002. - № 1. - С. 51-58.
8. Воротін В. Теорії соціально-економічних трансформацій і становлення економічного устрою ринкової економіки // Вісн. УАДУ. - 2002. - № 2. - С. 73-81.
9. Воротін В. Реалізація напрямів вступу України до СОТ в умовах глобальних ринкових трансформацій // Вісн. УАДУ. - 2002. - № 3. - С. 193-201.
10. Воротін В. Корпоративне управління як необхідний елемент трансформаційного розвитку України // Вісн. УАДУ. - 2002. - № 4. - С. 96-104.
11. Воротін В. Особливості державної регіональної політики країн АСЕАН у контексті фінансової глобалізації // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева: В 4 ч. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - Вип. 2. - Ч. IV. - С. 36-42.
12. Воротін В. Забезпечення економічної безпеки в умовах фінансової глобалізації // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - Вип. 1. - С. 96-103.
13. Воротін В. Корпоративне управління: використання досвіду світової господарської практики в Україні // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - Вип. 2. - С. 48-59.
14. Воротін В. Державна європейська інтеграційна політика розвитку України // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2002. - Вип. 1. - С. 33-44.
15. Воротін В. Трансформація національної макромоделі зовнішньо-економічної політики України // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2002. - Вип. 2. - С. 57-65.
16. Воротін В. Макроекономічне регулювання економічного зростання в умовах трансформації: стан і перспективи // Статистика України. - 2001. - № 2 (13). - С. 14-18.
17. Воротін В. Вплив держави на світогосподарські зв'язки в умовах глобальних ринкових трансформацій // Статистика України. - 2002. - № 4 (15). - С. 23-29.
18. Воротін В. Державне регулювання та інвестиційна політика в умовах інтеграційного розвитку України: стан і перспективи // Менеджер. вісн. Донец. держ. акад. упр. - 2002. - № 1(17). - С. 23-30.
19. Воротін В. Державне управління в умовах фінансової глобалізації // Командор. - 2000. - № 2-3. - С. 31-33.
20. Воротін В. Державне управління в умовах глобалізації // Командор. - 2002. - № 1. - С. 14-17.
21. Воротін В. Державне управління в умовах постіндустріального розвитку: досвід країн АТР // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. УАДУ (Одес. філ.) - О.: Одес. філ. УАДУ. - 2001. - Вип. 6. - С. 78-89.
22. Воротін В. Державна підтримка підприємництва в країнах АТР до і після фінансової кризи: витоки для України // Актуальні проблеми держ. упр.: Наук. зб. - Х.: Харків. філ. УАДУ, 2001. - № 2. - С. 205-214.
23. Valeri Vorotin. 10 jaar onafhankelijkheid van Oekraïne: De sociaal-economische werkelijkheid // OEKU nieuwsbrief. Oekraïne 10 jaar onafhankelijk. - Utrecht, september 2001. - P. 5-7.
24. Воротін В.Є. Світовий досвід і вплив зовнішніх чинників на зміщення парадигми в процесі вдосконалення бізнес-освіти // Соціальні та політичні науки у Співдружності

незалежних держав (СНД): Доп. 2-ї робочої зустрічі 23-24 верес. 1999 р. - Фрібург: Юніверсіті Прес, 2001. - С. 103-113.

25. Воротин В.Е. Глобализация научного мира: учеба, обмена, стажировки в Германии // *Bei uns in Hamburg: information, webung* // 2001. - № 09. - P. 4-5.
26. Valeri Vorotin. De ingrijpende economische en sociale hervormingen in 11 jaar onafhankelijkheid // *OEKU nieuwsbrief. Oekraïne 11 jaar onafhankelijk.* - Utrecht, Oktober 2002. - P. 6-8.
27. Воротін В. Ринкова модифікація державного регулювання економіки в умовах глобалізації // *Вісн. УАДУ.* - 2003. - № 1. - С. 23-31.
28. Воротін В. Порівняльний аналіз державної політики щодо малого підприємництва в Україні і Росії // *Сучасні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева.* - К.: Вид-во УАДУ, 2003. - Вип. 1. - С. 130-133.

Підручники та навчальні посібники

29. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: Навч. посіб. / В.Є. Воротін, Л.І. Воротіна, Л.А. Мартинюк, Т.В. Черняк; За ред. проф. Л.І. Воротіної. - К.: Вид-во Європ. ун-ту. - 2001. - 307 с. - Авторських 107 с.
30. Воротін В.Є. Державне регулювання економіки та підприємництва: Навч. посіб. / Л.І. Федулова, В.Г. Федоренко, В.Ф. Гриньов, В.Є. Воротін та ін.; За ред. Л.І. Федулової. - К.: Наук. світ, 2002. - 593 с. - Розд. 14. Бізнес-менеджмент. - Авторських 37 с.
31. Компакт-курс лекцій “Малий бізнес і дерегулювання підприємницької діяльності в Україні” / Л.І. Воротіна, В.Є. Воротін. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 1999. - 29 с. - Авторських 9 с.
32. Компакт-курс лекцій “Малий бізнес і підприємництво” / Л.І. Воротіна, В.Є. Воротін. - К.: Вид-во Держ. Ком. України з водного госп-ва. - К., 1999. - 30 с. - Авторських 10 с.
33. Компакт-курс лекцій “Основи менеджменту” / Л.І. Воротіна, В.Є. Воротін. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 1999. - 29 с. - Авторських 8 с.
34. Воротін В.Є. Державне регулювання економіки та підприємництва: Навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації. - К.: Вид-во Мін-ва України з питань надзвичайн. ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобил. катастрофи, 2001. - 38 с.
35. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: Навч. посіб. / В.Є. Воротін, Л.І. Воротіна, Л.А. Мартинюк, Т.В. Черняк; За ред. проф. Л.І. Воротіної. - 2-ге вид. - К.: Вид-во Європ. ун-ту. - 2002. - 307 с. - Авторських 107 с.
36. Воротіна Л.І., Воротін В.Є., Гуткевич С.О. Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: Посіб. для аспірантів і здобувачів наук. ступеня. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. - 76 с. - Авторських 32 с.
37. Воротін В.Є. Економічне зростання та його чинники. Економічні цикли: Навч. посіб. / Г.А. Оганян, В.О. Паламарчук, А.П. Румянцев та ін.; За заг. ред. Г.А. Оганяна. - К.: МАУП, 2003. - 520 с. - Розд. 4.3. Політична економія. - Авторських 20 с.

Статті в інших наукових журналах і збірниках

38. Воротін В. Досвід державного управління та регулювання економіки в країнах азійсько-тихоокеанського регіону // *Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. УАДУ (Львів. філ.) / За заг. ред. А.О. Чемериса.* - Л.: Львів.філ. УАДУ; Кальварія, 2000. - Вип. 4. - С. 77-91.

39. Воротін В.Є. Валютно-фінансова криза в Азіатсько-тихоокеанському регіоні та її вплив на Україну // Економіка і управління. - К.: ЄУФІМБ. - 1999. - № 1. - С. 47-51.
40. Воротін В.Є. Деякі прояви дії закону нерівномірності економічного розвитку (на матеріалах країн Азіатсько-тихоокеанського регіону // Вісн. Київ. держ. лінгвіст. ун-ту. - К.: КДЛУ, 1999. - Вип 3. - С. 336-341.
41. Воротін В.Є. Підтримка малого і середнього бізнесу в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону до і після фінансової кризи // Економічні реформи сьогодні: Укр. вип. журн. - 1999. - № 24. - С. 30-33.
42. Воротін В.Є. Особливості наслідків азіатської валютно-фінансової кризи для країн з перехідною ринковою економікою / Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України // Зб. пр. вчених. - К.: ІСЕМВ. - 1999. - Вип. 22. - С. 34-37.
43. Воротін В.Є. Досвід ринкової трансформації та державного “нерегулювання” економіки в країнах Південно-Східної Азії (на матеріалах Гонконгу) // Економічні реформи сьогодні: Укр. вип. журн. - К: Ек. реф. - 1999. - № 24. - С. 38-41.
44. Воротін В.Є. Досвід прийняття “правильних” рішень в умовах фінансової кризи (на матеріалах країн Південно-Східної Азії) // Современные методы и технологии принятия управленческих решений: / Сб. науч. тр. МАУП: Прил. № 5 к науч. жур. “Персонал”. - 1999. - № 6 (54). - С. 79-83.
45. Воротін В.Є. Азіатська криза: витоки для трансформаційної економіки України // Банк. справа. - 1999. - № 5. - С. 38-40.
46. Воротін В.Є. Досвід азіатської валютно-фінансової кризи для трансформаційної економіки України // Роль фінансово-кредитної системи у стимулюванні економічного зростання в Україні: Зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту. - Луцьк, 1999. - С. 137-140.
47. Воротін В.Є. Досвід підтримки малого і середнього бізнесу в країнах азіатсько-тихоокеанського регіону до і після фінансової кризи / Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України // Зб. пр. вчених. - К.: ІСЕМВ, 2000. - Вип. 25. - С. 46-48.
48. Воротін В.Є. Досвід і проблеми становлення етичних норм в ринковій економіці: приклад НІК субрегіону АСЕАН // Зб. наук. пр. з гуманітар. наук ЗДІА. - Запоріжжя, 2000. - № 3. - С. 120-126.
49. Воротін В.Є. Досвід підтримки малого та середнього бізнесу в країнах АТР до і після фінансової кризи // Сб. науч. тр. МАУП: Прил. № 4 (9) к науч. журн. “Персонал”. - 2000. - № 2 (56). - С. 152-154.
50. Воротін В.Є. Особливості ринкової трансформації в рамках АСЕАН у контексті світової валютно-фінансової кризи // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. пр. - К.: АМУ, 2000. - Вип. 4. - С. 186-189.
51. Воротін В.Є. Досвід глобалізації економік країн азіатсько-тихоокеанського регіону // Економічні й політичні аспекти глобалізації та регіоналізації. Наук. зб. Спілки економістів України. - К: СЕУ, 2000.- С. 116-123.
52. Воротін В.Є. Досвід державної підтримки підприємництва в країнах азіатсько-тихоокеанського регіону // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. пр. - К.: АМУ, 2000. - № 6. - С. 144-149.
53. Воротін В.Є. Досвід державного управління трансформаційними процесами в умовах субрегіональної економічної інтеграції (за матеріалами АСЕАН) // Украина на рубеже тысячелетий: идеология и механизм реализации реформ: Прил. № 7 (12) к науч. журн. “Персонал”. - 2000. - № 4. - С. 122-125.

54. Воротін В.Є. Соціальна політика в Україні: реалії та альтернативи // Управління занятістю в умовах трансформації економіки України: Сб. науч. тр. МАУП: Прил. № 1(16) к науч. журн. "Персонал". - 2001. - № 5(65). - С. 177-179.
55. Воротін В.Є. Державне управління маркетинговою діяльністю // Наук. пр. МАУП. - К., 2001. - Вип. 2. Формування системи теоретичного і практичного менеджменту: регіональний аспект. - С. 171-173.
56. Воротін В.Є. Нова парадигма трансформаційного розвитку // Сб. науч. тр. МАУП: Прил. № 1 (16) к науч. журн. "Персонал". - 2001. № 5 (65). - С. 154-156.
57. Воротін В.Є. Державне управління економічною безпекою в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. - К.: ВПЦ "Київ. ун-т", Ін-т міжнар. відносин, 2001. - Вип. 26. - С. 86-91.
58. Воротін В.Є. Форми та методи державного управління в умовах глобалізації // Нова політика. - 2001. - № 1. - С. 56-61.
59. Воротін В.Є. Державне управління економікою в Японії: антикризові заходи та ініціативи // Наук. зб. КДЛУ. - 2002. - № 4. - С. 34-42.
60. Воротін В.Є. Використання в Україні світового досвіду управління акціонерним капіталом // Реформування промисловості України: Погляд у ХХІ століття: Зб. матеріалів V Пленуму-конф. / Відп. ред. М. Герасимчук. - К.: Спілка економістів України, 2001. - С. 90-94.
61. Воротін В.Є. Реформування державного управління акціонерним капіталом в умовах глобалізації економіки України // Наук. пр. МАУП. - К.: МАУП, 2001. - Вип. 1. Формування системи теоретичного і практичного менеджменту: регіональний аспект. - С. 32-35.
62. Воротін В.Є. Державна інвестиційна політика та інноваційний механізм її реалізації в Україні // Наук. пр. МАУП. - К.: МАУП, 2002. - Вип. 3. Інноваційний менеджмент: проблеми формування в умовах перехідної економіки. - С. 29-33.
63. Воротін В.Є. Роль держави в залученні інвестицій та розвитку промисловості // Зб. матеріалів 3-го з'їзду СЕУ / Відп. ред. М. Герасимчук. - К.: Спілка економістів України, 2001 - С. 59-63.
64. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобалізації економіки України / Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України // Зб. пр. вчених. - К.: ІСЕМВ. - 2002. - Вип. 31. - С. 150-153.
65. Воротін В.Є. Ринкові аспекти макроекономічного регулювання підприємницького середовища в Україні // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. пр. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка / За заг. ред. д-ра екон. наук., проф. А.В.Шегди. - К.: ТОВ "Кадри", 2002. - Вип. 1. - С. 394-406.
66. Воротін В.Є. Удосконалення державного регулювання національної економіки в умовах глобалізації. Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. пр. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. - К.: Київ. нац. ун-т, 2003. - Вип. 2. - С. 79-85.

Тези доповідей та матеріали конференцій

67. Воротін В.Є. Особливості інвестиційної та інноваційної політики нових індустріальних держав азійсько-тихоокеанського регіону // Науково-практичні проблеми інвестиційної та інноваційної політики держави: Матеріали Всеукр. конф. - К., 1997. - С. 27-29.

68. Воротін В.Є. Особливості досвіду валютно-фінансової кризи в нових індустріальних країнах АТР // Матеріали наук. міжнар. конф. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка - К., 1998. - С. 34-38.
69. Воротін В.Є. Досвід валютно-фінансової кризи в країнах АСЕАН // Валютно-фінансові проблеми ринкової трансформації (приклад України): Матеріали міжнар. наук. конф. ун-ту ім. Тараса Шевченка - К., 1998. - С. 53-55.
70. Воротін В.Є. Етика ведення бізнесу: міжнародні стандарти і українські реалії (Приклад країн АСЕАН): Матеріали “круглого столу” / Укр. незалеж. центр політ. дослідж.: - К., 1999. - С. 28-30.
71. Воротін В.Є. Підтримка малого і середнього бізнесу: Досвід країн АСЕАН: Матеріали “круглого столу” / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 1999. - С. 81-82.
72. Воротін В.Є. Міжнародний досвід ринкового розвитку країн АСЕАН // Матеріали конф. Херсон. держ. техн. ун-ту. - Херсон, 1999. - С. 24-28.
73. Воротін В.Є. Практика підтримки малого і середнього бізнесу в країнах АТР до і після фінансової кризи // Економічна теорія: сучасна парадигма та її еволюція на порозі ХХІ століття: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 берез. 2000 р. / Відп. ред. В.Д. Базилевич. - К., 2000. - Ч. 2. - С. 30-33.
74. Воротін В.Є. Нові можливості розвитку малого та середнього бізнесу: Матеріали “круглого столу” / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 1999. - С. 23-24.
75. Воротін В.Є. Міжнародний досвід недержавного пенсійного забезпечення: Матеріали “круглого столу” / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 1999. - С. 35-36.
76. Воротін В.Є. “Правильна” фінансово-кредитна політика в умовах кризи (на матеріалах країн субрегіону АСЕАН) // Міжнародна економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. КНУ ім. Тараса Шевченка. - К., 1999. - С. 34-37.
77. Воротін В.Є. Деретуляція економіки як один із шляхів подолання проблеми тіньової економіки і корупції: Матеріали “круглого столу” 20 груд. 1999 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 1999. - С. 8-9.
78. Воротін В.Є. Адміністративна реформа в Україні: міфи і реалії (досвід країн АСЕАН): Матеріали “круглого столу” 14 лют. 2000 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 2000. - С. 66-68.
79. Воротін В.Є. Як створити нові ефективні сільськогосподарські підприємства в Україні: Матеріали “круглого столу” 27 берез. 2000 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 2000. - С. 35-36.
80. Воротін В.Є. Нові можливості для корпоративного управління: Матеріали “круглого столу” 30 жовт. 2000 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 2000. - С. 47-50.
81. Воротін В.Є. Застосування процедур відновлення платоспроможності як шлях фінансового оздоровлення українських підприємств: Матеріали “круглого столу” 11 груд. 2000 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 2000. - С. 60-62.
82. Воротін В.Є. Економічна політика, як складова сучасного українського державотворення // Десять років незалежності України: минуле та сучасне державотворення. Тези наук. доп. - К., 2001. - С. 24-27.
83. Воротін В.Є. Державна економічна політика зростання в умовах інтеграційного розвитку України: десять років трансформацій // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. 30 трав. 2001 р.,

- Київ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - Т. 2 - С. 63-68.
84. Воротін В.Є. Привабливий інвестиційний клімат в Україні як необхідна умова економічного зростання: Матеріали “круглого столу” 5 черв. 2001 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 2001. - С. 52-53.
  85. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах субрегіональної інтеграції; приклад України // Державне регулювання торгівлі у ринкових умовах: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 жовт. 2001 р., Київ) / Відп. ред. А.А. Мазаракі. - К., 2001. - С. 240-243.
  86. Воротін В.Є. Напрями макроекономічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України // Формування торговельних режимів у перехідних економіках в умовах глобалізації (приклад України): Матеріали ІХ міжнар. наук.-теорет. конф. - К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Ін-т міжнарод. відносин, 2001. - С. 33-37.
  87. Воротін В.Є. Проблеми економічного розвитку регіонів України: Матеріали “круглого столу” 20 груд. 2001 р. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. - К., 2001. - С. 16-17.
  88. Воротін В.Є. Державне регулювання та дерегулювання малого підприємництва // Роль молоді у формуванні екологічного менеджменту: Наук. зб. МАУП. - К., 2002. - С. 47-53.
  89. Воротін В.Є. Формування нової моделі макроекономічного регулювання та реалізація державної євроінтеграційної політики України // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю 29 трав. 2002 р., Київ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2002. - Т. 1. - С. 265-268.
  90. Воротін В.Є. Три тези щодо використання корпоративного управління як необхідного елемента трансформаційного розвитку України // Актуальні проблеми корпоративного управління в Україні: Матеріали конф. - Л., 2003. - С. 46-49.

АНОТАЦІЇ

Воротін В.Є. Формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02. - механізми державного управління. - Національна академія державного управління при Президентові України. - Київ, 2003.

У дисертації розроблено теоретико-методологічні засади формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій. Визначено поняття цілі та функції глобальної економічної трансформації. Проаналізовано форми і методи державного регулювання економіки й методологію їх формування, запропоновані нові концептуальні моделі, на базі яких розроблено підходи щодо вдосконалення форм впливу держави на економічне зростання в умовах глобальних трансформацій. Наведено приклади конкретних моделей систем державного регулювання в країнах з різним рівнем розвитку ринкових відносин. Охарактеризовано засоби державного регулювання і сформульовано концепцію впливу глобалізації світових трансформаційних процесів на формування економічного механізму державної інтеграційної політики.

Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органів державного управління, у підприємницькій, науковій та викладацькій роботі та стати основою для подальших економіко-теоретичних досліджень.

Ключові слова: державне регулювання, система державного регулювання національної економіки, глобальні ринкові трансформації, системна трансформація, економічна інтеграція, євроінтеграційна політика, державна стратегія.

Воротин В.Е. Формирование системы государственного регулирования национальной экономики в условиях глобальных рыночных трансформаций. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук государственного управления по специальности 25.00.02 - механизмы государственного управления. - Национальная академия государственного управления при Президенте Украины. - Киев, 2003.

В диссертации рассматриваются вопросы формирования и изменения системы государственного регулирования национальной экономики Украины в современных условиях рыночных преобразований и глобализации мировых трансформационных процессов.

Государственное регулирование экономики - неотъемлемый элемент механизма функционирования современного рыночного хозяйства. Становление эффективного рыночного механизма невозможно без государственного регулирования, возмущения в рыночном механизме не могут быть своевременны и без значительных издержек автоматически компенсированы при отсутствии надежных прогнозов внутренних и внешних факторов развития, а также основанных на этих прогнозах антикризисных программ и программ социально-экономического развития.

На основе изучения работ экономистов, философов, историков, юристов, социологов, в которых освещаются разные аспекты проблемы государственного регулирования, всестороннего анализа опыта регулирования национальной экономики Украины в разные периоды независимости, а также многих литературных источников, посвященных вопросам государственного регулирования экономики, и их обобщения в диссертационном исследовании научно обоснована концепция теоретико-методологических основ и практических аспектов модификации системы государственного регулирования национальной экономики в условиях глобальных рыночных трансформаций. Процесс формирования и модификации государственного регулирования рассматривается в экономико-политическом аспекте, что позволило выделить основные тенденции регулирования и сформулировать их в отдельных разделах работы.

Современные тенденции в развитии мирового хозяйства, характеризующиеся глобализацией экономики, ее транснационализацией, научно-технологической ориентацией, обострением экологических проблем, усилением торгово-финансовой экспансии, объективно обуславливают необходимость консолидации хозяйственной деятельности заинтересованных государств в целях противостояния негативным процессам на основе экономической интеграции. В региональной интеграции видят пути развития своих экономик и укрепления международных позиций не только страны трансформационных экономик, но и страны с развитым рыночным механизмом. Сегодня в мире уже существует более десяти крупных субрегиональных экономических объединений суверенных государств. Усиливаются интеграционные процессы во всем мировом хозяйстве.

В работе раскрыта сущность понятий “государственное регулирование экономики”, “макроэкономическое регулирование”, “государственное управление”, “государственное дерегулирование”. Уточнены категории “регуляторная политика”, “поддержка предпринимательства”, “корпоративное управление”, “корпоративная культура” и “трансформационная политика”. Охарактеризованы организационно-экономические условия

формирования системы государственного регулирования в условиях глобальных рыночных трансформаций в Украине, сформулирована концепция модификации существующей системы регулирования, основным механизмом которой будет создание единой системы для рационального и эффективного хозяйствования и реализации предпринимательских целей в государстве.

Результаты исследования могут быть использованы в практической работе органов государственного управления, в предпринимательской деятельности, в преподавательской и лекторской работе, а также стать основой для дальнейших экономико-теоретических исследований.

Ключевые слова: государственное регулирование, система государственного регулирования национальной экономики, глобальные рыночные трансформации, системная трансформация, экономическая интеграция, евроинтеграционная политика, государственная стратегия.

Vorotin V.Ye. National economics state regulation system forming in the conditions of the global market transformations. - Manuscript.

The thesis to get the Doctor of Sciences academic degree in Public Administration, 25.00.02 specialization - the public administration mechanisms. - The National academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine. - Kyiv, 2003.

In the thesis there are developed the theoretically-methodological premises of the national economics state regulation system forming in the circumstances of the global market transformations. There are defined the concepts of the global economic transformation goal and function. There are analyzed the economics state regulation forms and methods with their forming methodology, the new conceptual models are proposed and on the base of these models there are developed the approaches to improve the forms of state influence to economic growth in the global transformation conditions. The particular models' instances of the state regulation systems in the countries with the various market relations development levels are given. The state regulation methods in the conditions of the global transformations are characterized and the concept of the world transformation processes influence on the national integration politics economic mechanism forming is formulated.

The research results could be used in the practical activity of the state management units and also in the entrepreneurs, scientific and teaching work.

The key words: state regulation, national economics state regulation system, global market transformations, system transformation, economic integration, Euro-integration politics, state strategy.